

ATEBE

Dinî Arařtırmalar Dergisi
Journal for Religious Studies
e-ISSN: 2757-5616

ATEBE Dergisi | Journal of ATEBE

Sayı: 8 (Aralık / December 2022), 351-359

Osmanlı Aile Hukuku, yazar Mehmet Akif Aydın (İstanbul: Klasik
Yayınları, 2018), 284 sayfa, ISBN: 9789758740550

*A Review of Ottoman Family Law by Mehmet Akif Aydın (İstanbul: Klasik Publication,
2018), 28 pages, ISBN: 9789758740550*

Yusuf Balta

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs Yerleşkesi, İlahiyat Programı
Assistant Professor Dr., Social Sciences University of Ankara, Campus of Northern Cyprus,

Department of Theology

Lefkoşa, TRNC

yusuf.balta@asbu.edu.tr

orcid.org/0000-0002-5753-8341

<https://ror.org/025y36b60>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Kitap Değerlendirmesi / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 07 Kasım/November 2022

Kabul Tarihi / Date Accepted: 16 Aralık/December 2022

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık/December 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/December

Atıf / Cite as: Balta, Yusuf. "Osmanlı Aile Hukuku, yazar Mehmet Akif Aydın (İstanbul: Klasik Yayınları, 2018), 284 sayfa, ISBN: 9789758740550". ATEBE 8 (Aralık 2022), 351-359. <https://doi.org/10.51575/atebe.1200634>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Yusuf Balta).

Yayıncı / Published by: Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi / Social Sciences University of Ankara.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

**Osmanlı Aile Hukuku, yazar Mehmet Akif Aydın (İstanbul: Klasik Yayınları, 2018), 284 sayfa,
ISBN: 9789758740550**

Öz

Yazar bu eserde, Osmanlı aile hukukunun kaynağını, uygulama örneklerini ve dönüşüm serüvenini, farklı şehirlerdeki mahkeme sicillerinden hareketle teoriyle beraber ele almaktadır. İslam aile hukukunun, özel de Hanefî mezhebinin Osmanlı Devletindeki pratik uygulamalarının sicillere yansıyan somut tarafının örneklerini aktarmaktadır. Genel itibarıyla fıkıh kaynaklarındaki görüşlerle uygulama uyumludur. Ancak, bazı ihtilaflı konularda Hanefî mezhebine ait fûrû kaynaklardaki görüşler uygulamada sıkıntıya sebep olmuştur. Devlet erki, sıkıntılı durumları bertaraf etmek için Şeyhülislam'ın talebiyle kanunnâme, adâletnâme ve fermanlarla devreye girerek çare aramıştır. İslam aile hukukunun uygulamasıyla ilgili olarak bu kayıtların yanında kitapta Osmanlı ülkesinde bulunmuş seyyah, elçi ve araştırmacılarında gözlem ve notları aktarılmıştır. Aktarımlarında çelişki akseden kısımlarına vurgu yapılmıştır. Konu, *Klasik Dönem ve Tanzimat Sonrası Osmanlı Aile Hukuku* olarak iki bölüme ayrılarak incelenmiştir. İkinci bölüm içerisinde yer alan *Hukûk-ı Aile Kararnamesi*'nin hazırlanmasıyla İslam/Osmanlı aile hukukunda dört mezhebin görüşlerine yer verilerek radikal bir değişikliğe gidildiği belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Osmanlı Aile Hukuku, Kadı Sicilleri, Nikâh, Akid.

**A Review of Ottoman Family Law by Mehmet Akif Aydın (İstanbul: Klasik Publication, 2018), 28
pages, ISBN: 9789758740550**

Abstract

In this work, the author deals with the source of Ottoman Family Law, its application examples and its transformation adventure, together with theory, based on court records in different cities. It reflects the examples of the concrete side of the practical applications of Islamic family law, the Hanafi sect in particular, reflected in the registers in the Ottoman Empire. In general, the application is in accord with the views in fiqh sources. However, the views in the fûrû sources of the Hanafi sect on some controversial issues caused difficulties in practice. In order to eliminate the troubled situations, the state power sought a solution by intervening with kanunnâme, adâletnâme and ferman at the request of Sheikh al-Islam. In addition to these records regarding the implementation of Islamic family law, the book also includes, the observations and notes of travelers, ambassadors and researchers who had been in the Ottoman country. Particular emphasis is placed on the parts that reflect the contradiction. The subject in the book is examined two parts as Classical Period and Ottoman Family Law in post-Tanzimat. In second chapter, it is stated that a radical change was made in the Islamic/Ottoman family law by including the views of four sects with the preparation of *Hukûk-ı Aile Kararnamesi*.

Keywords: Islamic Law, Ottoman Family Law, Qadı Registers, Marriage Contract, Contract.

Tarihi süreç içerisinde kanunların teorilerinden ziyade uygulamaları daha çok dikkat çekmiştir. Bu eserde, Osmanlı aile hukukunun İslam aile hukukuna uygunluğunu, uygulama örnekleri üzerinden devletin farklı bölgelerindeki mahkeme sicillerine dayandırarak incelenmektedir. Osmanlı aile hukuku mevzuatı, İslam aile hukukudur. Kitaptaki fûrû fıkıha dair

hükümler, İslam aile hukukunun teorik kısmını, mahkeme kayıtları da bu hukukun pratiğe yansıyan kısımlarını yansıtmaktadır. Yazar teorinin yanında, uygulama kısmını karşılaştırarak akla gelebilecek soruları cevaplar nitelikte kayıtlardaki verilerle başarılı bir şekilde işlemiştir. Osmanlı Devleti'nde, İslam aile hukukunun bu uygulama örnekleri, aynı zamanda zamanın değişmesiyle ahkâmında değiştiğini yansıtan örnekleri de oluşturmaktadır. Eserin bu gibi özellikleri okuyucu ve araştırmacılar için değerlendirilmeyi ve onların dikkatlerine sunulmayı bir gereklilik haline getirmiştir.

Yazar, *Osmanlı Aile Hukuku* adlı kitabını önsöz, giriş ve iki kısımdan oluşturmuştur. Kısımları da bölümlere ayırmıştır. Önsöz'de, Osmanlı aile hukukunun özelde ise İslam aile hukukunun Osmanlı Devleti uygulama ve gelişme süreçlerinin kadı sicillerindeki izdüşümünü yansıttığını ifade etmiştir. Girişte ise aile hukukunun Osmanlı hukukundaki yeri ve uygulanışını ele almıştır. Burada Osmanlı aile hukukunun aslında İslam aile hukukunun uygulaması olduğu, dolayısıyla buna İslam aile hukuku da denilebileceğini ifade etmiştir. Yine eserde Osmanlı Devleti'nde resmi mezhep uygulaması olduğundan, kadı ve müftülerin tayinlerinin resmi mezhebe uygun yapıldığı, hüküm ve fetvaların Hanefî mezhebinin görüşlerine göre verileceği emrinin olduğu belirtilmiştir. Bu arada Şeyhülislam tarafından verilen fetvâların mahkemede bağlayıcı olabilmesi için padişahlar tarafından "mûcebince amel oluna" şeklinde onaylanarak kanun haline getirilmesinin şart olduğunun altı çizilmiştir. (s. 29) Yazar, birinci kısımda ise başlangıçtan Tanzimat'a kadar olan süreci klasik dönem olarak adlandırarak bu dönemde Osmanlı'da İslam aile hukuku doktrininin faydalanarak uygulama örneklerini ele almıştır. İkinci kısımda ise, Osmanlı aile hukuku anlayışındaki dönüşüm ve uygulamaları Batılılaşma/modernleşme dönemi başlığı altında incelemiştir.

Yazar, birinci kısmın alt başlıklarında İslam aile hukukunun Osmanlı'daki uygulamalarını hem doktrinden hem de kadı sicillerindeki kayıtlardan iki boyutlu sunmuştur. Önce kaynaklardaki hükmü açıklamış daha sonra uygulama örneklerini sicillerden göstermiştir. Daha sonra da kendi değerlendirmelerini yapmıştır. Mesela nikah akdinin, tarafların evlenmeye yönelik irade beyanlarının iki şahit huzurunda ortaya konmasıyla, şartları ve sonuçları bakımından diğer akitler gibi olduğunu ifade etmiştir. Nikahın naslarla teşvik edildiğini eklemiştir. İslam hukukunda nikah akdinin bu şekilde olması, onu sadece dinî bir akit olarak gören Batı hukuk anlayışından ayırmaktadır. Dolayısıyla nikah, bir imamın mutlaka camide kıyması gerekli bir vecibe değildir. Nikahta, tarafların tam veya eksik ehliyetli olmaları farklı hukuki sonuçlar meydana getirmektedir. Tam ehliyetli olmadıkları durumlarda onları velilerinin temsil etmesi zaruridir. Ehliyetleri tam olduğunda ise ister kendileri isterlerse vekilleri vasıtasıyla nikah akdini gerçekleştirilebilir serbestlikleri mevcuttur.

Yazar, şahitsiz nikahın sıhhat şartlarını taşımayacağından fasit olduğunu ifade ederek mahkeme defterlerinde nikah şahitlerinin adlarına yer verilmesine özen gösterildiğini belirtmiştir. Yazar bu durumu, “Fasit nikah, geçerli bir nikah akdinin hukuki sonuçlarını doğurmayacağından şahitlerin yazılması önemli hale gelmiştir,” şeklinde yorumlamıştır. Bu yorumuyla yazar, mahkemede nikah şahitlerinin yazılmasına titizlik gösterilmesini, hukukî sonucu bakımından mahkeme dışındaki nikah şahitliğiyle aynı görmektedir. (s. 73) Yazar, Hanefilere göre nikah akdinde, iki erkek veya bir erkek iki kadın şahidin olması söz konusu iken, mahkeme kayıtlarında nikah şahitlerinin daima erkeklerden oluştuğunu gözlemlediğini paylaşmıştır. (s. 74)

Yazar, evlilik hayatını sınırlandıracak şartlı nikah hususunda Hanefilerin daraltıcı tutum izlediklerini; Hanbelîlerin ise nikahta evlilik hayatını sınırlandıracak şartlarda genişletici görüşe sahip olduklarını belirtmiştir. Bu vesileyle Osmanlı uygulamasında Hanefî muhitlerde nikah akdini daraltıcı şartların diğer mezhep muhitlerine göre asgari düzeyde olduğunu ifade ederek örnek kabilinden (s. 75) Hanefîlerle Hanbelîler arasındaki en önemli tartışmalardan biri olan, kadının evlilikleri boyunca kocasının tek eşli kalmasını isteme şartına değinmiştir. Hanefilere göre bu şart, İslam hukukunun kocaya tanıdığı bir ruhsatı ortadan kaldırmaktadır. Evlenmeden hedeflenen amaca engel olduğu için de İslam hukukunun genel yapısına aykırıdır ve geçersizdir. Hanbelîlere göre bu şartın böyle bir özelliği olmayıp herkes kendi iradesiyle kabul ve taahhüt etmektedir. Dolayısıyla erkek geçerli olan bu şartı kabul ettiğinde buna uymak zorundadır. Ancak yazar, Hanbelîlerin evlenirken tek eşle kalma şartını kabul etmeleriyle, Hanefilerin şartlı boşanmayı (ta'lik-i talâk) - üstüne evlenirsem iraden elinde olsun - kabul etmelerinin netice itibarıyla aynı sonuçları verdiğini ifade etmiştir. Neticede, istenmeyen bir evlilik Osmanlı uygulamasında, Hanefîlerin şartlı boşanmayı kabul eden bu görüşleriyle sonlandırılmıştır. (s. 83)

İkrahın akitlere tesiri konusu, fukaha arasında ihtilafa neden olmuştur. İkrah, borçlar hukukuyla ilgili feshi kabil ve gerçekleşmesi rızaya bağlı akitlerde, tüm mezheplere göre, iradeyi sakatlayan bir sebep olarak görülmekte ve akdi fasit kılmaktadır. Ancak Hanefilere göre, âzad etme, boşama, nikah gibi feshi kabil olmayan ve gerçekleşmesi rızaya bağlı olmayan akitlerde ikrah, sonucunu mükreh adına doğurur. Dolayısıyla Hanefîler, ikrahın rızayı ortadan kaldırmakla beraber nikah akdini geçersiz kılacak kadar iradeyi sakatlamadığını yani mükrehin ihtiyarının mevcut olduğunu düşünürler. (s. 77) Yazar, Osmanlı aile hukuku tarihinde, Hanefîlerin bu görüşünün uygulamasının zaman zaman problemler doğurduğunu belirtmiştir. Osmanlı yönetiminin de zorla yapılan nikâhların - tartışmalı da olsa - idârî/cezâî tedbirler olarak önüne geçmeye çalıştığını ifade etmiştir. (s. 78)

Osmanlı devletinde, Hanefî mezhebi uygulamada resmi mezhep olduğundan mahkemelerde kadılar meseleleri çözmek için diledikleri mezhebin görüşünü tercih

edememişlerdir. Yazar, hukukî ihtiyaçlar Hanefî mezhebinin dışındaki bir mezhebin veya Hanefilerdeki hakim bir görüşün dışında bir görüşün uygulanmasını gerekli kılıyorsa buna kadıların karar veremediğini ancak, şeyhülislamın önerisi ve padişahın da açıkça izin vermesiyle diğer mezheplerin görüşlerinden faydalanmanın mümkün olabildiğini belirtmiştir. Yani hukukî tıkanıklıklar rastgele değil resmi bir prosedür izlenerek aşılmıştır. (s. 141)

İslam Hukuku'nda din farkı Müslüman kadınlar için tamamen, erkekler için ise kısmen evlenme engelidir. Müslüman erkekler sadece kitâbî kadınlarla evlenebilirler. Yazar, Osmanlı kadı sicillerinde bu tür evliliklerin az olduğunu hatta Müslüman erkeklerin Yahudi kadınlarla neredeyse hiç evlenmediklerinin tespit edildiğini belirtmiştir. Buna sebep olarak da gayr-ı müslim toplulukların liderlerinin bu şekilde evlenmelere yönelik kiliseden atma veya başka caydırıcı önlemler aldıklarının örneklerini vermiştir. Yazar, bu tür evliliklerde mehir ve nafaka gibi evliliğin doğurduğu sonuçlar açısından bir farklılık olmamaktadır. Ancak ölüm veya talakla boşanma durumunda velayet, vesâyet, hidâne ve miras hükümleri bakımından din farkının sınırlayıcı olduğunu ve farklı hükümler ortaya çıkardığını belirtmiştir. (s. 80) Gayr-ı müslimlerle müslüman erkeklerin evliliklerinde ve gayr-ı müslim eşlerin birinin evlilik içinde sonradan Müslüman olması durumunda, nikahın taraflardan birinin iradesiyle veya hukuken son bulmasıyla anne babadan hangisi Müslümansa çocuk ona tabi olarak Müslüman sayılmıştır. Çocukla velisi arasında din birliğinin bulunması şart görülmüştür. Mahkeme kayıtları da bu esasa göre düzenlenmiştir. (s. 85) İslam hukukunda velî ve vasîler eksik ehliyetli/ehliyetsiz çocukların şahıs ve mal varlıklarını korumak için atanmaktadır. Osmanlılar, ek olarak bunları takip eden nâzir atamış, görevlerini suiistimal edenleri görevlerinden azletmiştir.

İslam hukukunda tek veya çift taraflı mirasçılık ilişkisi doğuracak veya evlenme engeli oluşturacak şekilde bir evlatlık ilişkisine izin verilmemiştir. Yazar bu yasağa rağmen, kadı sicillerinde, çocuğunu başka bir aileye evlatlık veren kimsenin rızasının tespit edildiğini ve mahkemenin çocuğa günlük nafaka tayin edip kayıt altına aldığını belirtmiştir. Yazar, evlatlık olarak verilen çocuğu gerçek ailesinin talebi durumunda, evlat edinenin çocuğu ailesine geri vermemek için elinde hukuken hiçbir imkân olmadığını, sadece direnç olarak mahkemenin tayin ettiği nafaka bedelinin kaldığını ifade etmiştir. Bu Osmanlı'da resmi mezhep uygulamasının dışına çıkan örneklerden bir tanesidir. (s. 86-87)

Yazar, Osmanlı aile hukuku uygulamalarında mehir konusunda genelde fukahânın görüşlerine riayet edildiğini ve bazen uygulamanın süresi bilinmese de mehirde üst sınırlamaya gidildiğini ifade etmiştir. Yazar, zaman zaman nişan bozulmasının da mahkeme kayıtlarına yazıldığını tespit etmiştir. Kayıtlarda geçen "kalın" kelimesinin mehir anlamında olmadığını, aralarında yanyana gelemeyecek bir mahiyet farkının olduğunu belirtmiştir. Mehir, nikahın hukuki bir sonucu olup tamamen kadının tasarrufundadır. Kalın ise, düğün masraflarına katkı için

erkek tarafının kız tarafına verdiği ve kadının tasarrufun da olmayan bir ödemedir. Yine “başlık” ve “ağırlık” kelimelerinin de sicillerde yakın anlamda kullanıldığının örneklerini vermiştir. (s. 92-93)

Yazar, eş nafakasıyla ilgili bazı hüküm ve Osmanlı uygulamalarının güncel sosyoloji tartışmalarına konu olduğunu belirtmiştir. Kadının kayın validesiyle beraber oturmaktan imtina etmesi halinde, mahkemenin kocaya karısı için ayrı bir ev temin etmesi gerektiği görüşü, Osmanlı aile yapısının çekirdek veya geniş aile olduğuyula ilgili tartışmaların gerekçesi görülmüştür. Yazar, konuyla ilgili örneklerden yola çıkarak tek boyutlu bir yorum yapılamayacağını, çekirdek ve geniş aile tiplerinin Osmanlı ülkesindeki farklı kültürlerle göre şekillendiğini ifade etmiştir. (s. 95) Yine eş nafakasının muhteva ve şartlarının sosyal çevreye göre değiştiği ve hukukçuların bu konuda farklı görüşlerinin olduğu belirtilmektedir.

Yazar, farklı dinî hukuk sistemleriyle karşılaştırma yapmıştır. Osmanlı ailesinde eşler arası mal rejiminin İslam hukukunun esaslarına göre mal ayrılığı olarak şekillendiğini belirtmiştir. Evli kadınların kendi mal varlıklarını kullanma hakkını erkeğin lehine sınırlandıran Yahudi ve Kilise hukukunun aksine, İslam hukukuna göre kadınların dilerse kendi mallarını doğrudan kendisi veya bir başkası vasıtasıyla idare edebildiklerini ve mülkiyet hakkıyla beraber mallarını tasarrufta tam ehliyetli olduklarını belirtmiştir. (s. 99)

İslam hukukunda evlilik talak ve fesih olmak üzere iki yolla sona ermektedir. Yazar talakın normalde kayıt altına alınmasına gerek olmayan bir tasarruf olduğunu belirtmiştir. Talak ve fesih yoluyla evliliğin sona erme sebepleri farklı olduğu gibi doğurduğu hukuki sonuçlarda birbirinden farklıdır. İslam hukukunda boşamanın mahkemede tescil edilmesine gerek olmadığı belirtilmiş ancak, Osmanlılar boşamayı yani talakla son bulan ayrılıkları kayıtlara geçirmişlerdir. Boşamanın kaydedilmesiyle mehir, iddet ve evlilik nafakası gibi mâlî hakların ödenmesi ve daha önceden ödenmişse kayıtlara geçirilmesi amaçlanmıştır. Bu şekilde aksi iddialara karşı tedbir alınmıştır. (s. 110) Yazar, beynûnet-i kübrâ yoluyla boşanmalarda kadının eski kocasına dönmesi hususunda İslam hukukunun bir başkasıyla evlendikten sonra dönebilme ilkesine bu şekilde özen gösterildiğini belirtmiştir.

Yazar, Hanefî mezhebinin titizlikle uygulandığı Osmanlı ülkesinde, bu mezhebin görüşlerine göre çözülemeyen meselelerde Hanefî kadınların Şâfiî kadınları nâib tayin ettiği ve mahkeme siciline de bu şekilde kaydedildiğinin örneklerini paylaşmıştır. (s. 125)

Yazar, ikinci kısımda sosyal değişimlerin Osmanlı aile yapısı ve özellikle kadınlar üzerindeki etkilerine değinmiştir. Kadınların toplum hayatına, eğitim, sağlık, iş ve çalışma hayatına fiili olarak girmelerinden bahsetmiştir. Avrupa'daki Sanayi Devrimi'yle beraber toplumsal yapıdaki değişiklikler hukuki değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Mesela Fransa'da

Ticaret Kanunu 1807'de kabul edilmiştir. Tanzimat'la beraber Osmanlı toplumunda da değişim gözlenmiş, beraberinde gerçekleştirilen bazı hukuki düzenlemeler Avrupa'daki dönüşümü izlemiştir. Osmanlı Devleti'nde Ticaret Kanunnâmesi 1850 tarihinde kabul edilmiştir. Bu arada Mecelle, 1869-1876 yılları arasında hazırlanıp yürürlüğe girmiştir. Yazar, Mecelle'nin medenî kanun olarak isimlendirilmesinin eksik olduğunu çünkü, aile hukukunu içermediğini ifade etmiştir. Gerekçe olarak Mecelle'nin içerdiği şahıs, eşya ve borçlar hukukuyla ilgili konuların davalarına Nizamiye Mahkemeleri'nin bakmasını, aile hukukuyla ilgili konulara ise Şer'iyeye Mahkemeleri'nin bakmasını gerekçe göstermiştir. 1917'de Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nin hazırlanmasıyla aile hukuku konuları da kanunlaşmıştır. Ancak nafaka, mal rejimi, hidâne, vesâyet ve neseple ilgili hükümler eksik olduğu için tam bir kanun kabul edilmemektedir. Bu boşluklarında doktrinle doldurulduğunun altı çizilmiştir. (s. 184)

Yazar, Batılılaşma/modernleşme sürecinde hazırlanan 25 Ekim 1917 tarihli Hukûk-ı Aile Kararnâmesi'nin, Mecelle'den sonra İslam hukuku alanındaki kanunlaştırmaların ilk örneklerinden olduğunu belirtmiştir. Bu kararnâmenin hazırlanmasında Batıcılar, Türkçüler ve İslamcılar olmak üzere üç grubun etkili olduğunu, İslamcıların görüşlerinin baskın olmasıyla beraber yer yer diğer görüşlerin etkisinin olduğunu örneklerini vermiştir. Kararnâmenin boşanma sebebi olarak kabul ettiği nizâ ve şikâk durumunda, mahkemenin boşanma kararından önce eşlerin ailelerinden hakem tayin etme uygulamasından söz etmiştir. Aile meclisi olarak isimlendirilen bu uygulamanın kararnâmeye girmesini bazı araştırmacıların Batı tesiri olarak gördüklerini, oysa Fransızca çevirisinden mülhem *conseil de famille*den esinlenerek aile meclisi adının verilmiş olduğunu ve bu kurumun Kur'ân'da (en-Nisâ, 4/84) mevcut olduğunu belirtmiştir.

Yazar, bu kanunlaştırmaları fıkıh kaynaklarındaki hükümlerin şeklen kanunlaştırılması olarak değerlendirmiştir. Bu kararnâme, aile hukukuyla ilgili uygulamalarda dar olanı - tefrikte olduğu gibi - genişletmek için farklı mezheplerden yararlanmanın önünü açmıştır. Meseleyi hükme bağlamak için önceden yapıldığı gibi dolambaçlı yollara sapmanın önü kapatılmıştır. Bu kararnâmenin getirdiği başka bir düzenleme azınlıklarla ilgilidir. Gayr-ı müslimler kendi cemaat mahkemelerine gitmemeleri halinde Osmanlı mahkemelerine gelmek zorundaydılar. Mülkîlik prensibinin bir gereği olarak onlara, hâkim hukuk sistemi olan İslam hukuku uygulanmaktaydı. Kanununun 156. maddesiyle bunların adlî/kazâî otonomilerine son verilmek istenmiş ve hukuki otonomileri korunmuştur. (s. 160) Yazar, kararnâmenin Mûsevî, Hristiyan ve Müslümanların aile hukuklarıyla ilgili ayrı hükümler getirdiği üçlü karakterin, 1926 tarihli Medeni Kanun hareketiyle son bulduğu ancak, bu kurtulmanın hangi unsuru tatmin ettiğinin de bazı araştırmacılar tarafından sorgulandığını ince bir tarzile dile getirmiştir. (s. 191)

Yazarın bu eseri, arşiv araştırması yapacak araştırmacıların çalışacağı konuyla ilgili ön bilgilerini sağlam ve orijinal kaynaklardan edinmeleri gerektiğinin verilen örneklerle yöntemini

göstermektedir. Çünkü Osmanlı aile hukukuyla ilgili çalışma yapan bazı araştırmacıların sağlam bir ön bilgiye sahip olmadıkları için elde ettikleri uygulamalı arşiv bilgilerini yanlış yorumlama neticesinde çelişkilere ve yanlış sonuca vararak önemli hatalar yaptıklarının örnekleri mevcuttur. Mesela, kararnamenin çok eşliliğe sınırlama getirme bağlamında Hanefîlerin görüşü olan şartlı boşanmayı benimsemesini diğer mezheplerin görüşlerinden yararlanma olarak sanan Jaescke, bu durumu, şeriatla çelişme olarak görmüştür. Ancak yazar, diğer mezheplerin şer'î olmasıyla böyle bir çelişmenin olmadığını belirtmiştir. Jaescke'nin şeriatle mezhebi birbirine karıştırmasından dolayı yanlış olduğunu söylemiştir. (s. 188, 195)

Yazar, Hukûk-ı Aile Kararnamesi'yle klasik dönemden itibaren kaydı tutulan, aile hukukuyla ilgili muamelelerin tescilinin sıkı bir şekilde denetim altına alındığının görüldüğünü belirtmiştir. Aynı zamanda kararnâmenin Osmanlı'da şer'îye sicili örneklerinden edinilen veriler doğrultusunda çok iyi takip edilen bir evlenme usulünün yeni şekil içinde yeniden düzenlenmesinden ibaret olduğunu belirtmiştir. İslam hukukunun aile hukukuyla ilgili hükümlerine Osmanlı uygulamalarında en ince ayrıntılarına varıncaya kadar titizlik gösterilmiş uygulamada aksatılmasına ve suiistimaline göz yumulmamıştır. Derhal müdahale edilmiş çeşitli kanunnâme ve fermanlarla tedbir alınmıştır. Yazarın bahsedilen detayları en ince ayrıntılarına varıncaya kadar yansıtmış olması bu eserin en güçlü tarafını oluşturmaktadır.

Eser, Osmanlı aile hukukunun işleyişini, aile hukukunun salt teorisine odaklanmadan uygulama örneklerini, farklı şehirlerdeki arşiv verilerine dayanarak açıklayıcı bir üslupla ortaya koymaktadır. Eser yer yer diğer dinlerin aile hukuklarıyla ilgili detay bilgiler verilerek İslam aile hukukuyla karşılaştırmalar yapılmasına imkân sağlanmakta olup okuyucunun İslam aile hukukunu daha iyi kavramasına katkı sunmaktadır. Yine bu eser, Osmanlı devletinde İslam aile hukukunun uygulanması konusunda fûrû fikhın yanında fetvâ, kazâ, kanunnâme, adâletnâme ve en son kanunlaştırma gibi döneme göre her mekanizmanın çalıştırıldığının örneklerini gösteren bütünleşik bir çalışmadır. Bu yönüyle Osmanlı aile hukuku ile ilgili diğer çalışmalardan ayrılmakta ve onlar arasında model bir yere sahip olmaktadır. Yazarın uzun soluklu ve titiz çalışmasının bir ürünü olan bu eser, Osmanlı/İslam aile hukukuyla ilgili mahkeme kayıtlarına bağlı araştırma yapacak araştırmacılar için usul, bilgi ve referans bakımından ilham verici kaynak niteliğindedir.

Kaynakça

Aydın, Mehmet Akif. *Osmanlı Aile Hukuku*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2018.